

**Правові підстави для
висновку суду про наявність
підстав для відшкодування
майнової шкоди.**

**Законодавство, практика
Верховного суду, практика
ЄСПЛ і науково-практичний
коментар**

У межах здійсненого автором комплексного дослідження правових підстав для висновку суду про наявність підстав для відшкодування майнової шкоди розглянуто положення законодавства України, актуальну практику Верховного Суду і Європейського суду з прав людини, а також основні наукові підходи до визначення умов, складу та меж майнової відповідальності. Особливу увагу приділено доказуванню факту заподіяння шкоди, протиправності поведінки, причинного зв'язку, вини, розміру збитків та вибору ефективного способу судового захисту. Викладені матеріали супроводжуються науково-практичним коментарем.

Видання буде корисним для суддів, адвокатів, науковців, викладачів, здобувачів юридичної освіти та всіх, хто займається питаннями відшкодування майнової шкоди.

Р. В. Гайворонський

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ
ДЛЯ ВИСНОВКУ СУДУ
ПРО НАЯВНІСТЬ ПІДСТАВ
ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ
МАЙНОВОЇ ШКОДИ**

**Законодавство, практика Верховного Суду,
практика ЄСПЛ і науково-практичний коментар**

Харків
«Право»
2026

Гайворонський Р. В.

Г15 Правові підстави для висновку суду про наявність підстав для відшкодування майнової шкоди : Законодавство, практика Верховного Суду, практика ЄСПЛ і науково-практичний коментар / Р. В. Гайворонський. – Харків : Право, 2026. – 1064 с.

ISBN 978-617-8852-17-7

У межах здійсненого автором комплексного дослідження правових підстав для висновку суду про наявність підстав для відшкодування майнової шкоди розглянуто положення законодавства України, актуальну практику Верховного Суду і Європейського суду з прав людини, а також основні наукові підходи до визначення умов, складу та меж майнової відповідальності. Особливу увагу приділено доказуванню факту заподіяння шкоди, протиправності поведінки, причинного зв'язку, вини, розміру збитків та вибору ефективного способу судового захисту. Викладені матеріали супроводжуються науково-практичним коментарем.

Видання буде корисним для суддів, адвокатів, науковців, викладачів, здобувачів юридичної освіти та всіх, хто займається питаннями відшкодування майнової шкоди.

УДК [347.91/.95:347.513](477)(094)

ISBN 978-617-8852-17-7

© Гайворонський Р. В., 2026
© ТОВ «Видавничий дім «Право»,
2026

Передмова

Відшкодування майнової шкоди є одним із фундаментальних способів судового захисту порушених цивільних прав та законних інтересів. Реальне поновлення майнової сфери потерпілої особи є не лише проявом принципу справедливості, а й важливою гарантією верховенства права, правової визначеності та ефективності судового захисту.

В українській правозастосовній практиці спори про відшкодування майнової шкоди становлять значну частину цивільних, господарських, адміністративних, а в окремих випадках і кримінальних проваджень. Разом із тим аналіз судової практики свідчить, що навіть за схожих фактичних обставин суди нерідко доходять різних висновків щодо наявності або відсутності підстав для задоволення позовних вимог. Причинами цього є різне тлумачення норм матеріального права, неоднакова оцінка доказів, різні підходи до встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою, а також неоднакове застосування правових позицій Верховного Суду.

Судове рішення про задоволення вимоги щодо відшкодування майнової шкоди не може ґрунтуватися лише на факті існування збитків. Закон вимагає встановлення всієї сукупності юридично значущих обставин, що утворюють склад цивільного правопорушення або іншу визначену законом підставу цивільно-правової відповідальності. Саме тому правильне визначення правових підстав для висновку суду про наявність обов'язку відшкодувати майнову шкоду має вирішальне значення для забезпечення законності та єдності судової практики.

Особливу роль у формуванні сучасних підходів відіграє практика Верховного Суду, яка конкретизує зміст норм Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, спеціального законодавства та процесуальних кодексів. Не менш важливим джерелом є практика Європейського суду з прав людини, яка розглядає право на мирне володіння майном, принцип ефективного судового захисту, справедливий баланс між приватними та публічними інтересами, а також вимоги до мотивування судових рішень як невід'ємні складові права на справедливий суд.

Метою цієї книги є комплексне дослідження правових підстав, за яких суд приходить до висновку про наявність підстав для відшкодування майнової шкоди. У виданні систематизовано положення Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, процесуального законодавства, спеціальних законів, практику Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Особливу увагу приділено юридичним фактам, які підлягають доказуванню, визначенню складу цивільного правопорушення, способам встановлення причинного зв'язку, критеріям оцінки вини, особливостям доказування реальних збитків та упущеної вигоди, правилам розподілу доказового тягаря, оцінці висновків експертів, електронних доказів, письмових документів, а також специфіці окремих категорій спорів щодо відшкодування шкоди.

Практична цінність книги полягає у поєднанні теоретичного аналізу із судовою практикою. Кожен розділ містить аналіз актуальних правових позицій Верховного Суду, узагальнення типових помилок сторін і судів, рекомендації щодо формування правової позиції, алгоритми доказування, практичні таблиці, схеми, чек-листи та приклади застосування законодавства.

Видання адресоване суддям, адвокатам, прокурорам, нотаріусам, юрисконсультам, арбітражним керуючим, експертам, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам юридичних факультетів, а також усім, хто цікавиться проблематикою цивільно-правової відповідальності та ефективного судового захисту майнових прав.

Автор висловлює сподівання, що ця праця стане не лише ґрунтовним науково-практичним дослідженням, а й повсякденним практичним посібником для правників, сприятиме формуванню єдиної судової практики, однаковому застосуванню норм права та зміцненню принципу верховенства права в Україні.

Вступ

Інститут відшкодування майнової шкоди є одним із найважливіших механізмів захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Його призначення полягає не лише у компенсації негативних майнових наслідків, спричинених порушенням права, а й у відновленні майнової сфери потерпілої особи, забезпеченні справедливості, правової визначеності та зміцненні довіри до правосуддя.

Конституція України гарантує кожному право на судовий захист своїх прав і свобод, а також право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Ці конституційні гарантії конкретизуються положеннями Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, процесуального законодавства та спеціальних законів, які визначають підстави, умови, порядок і способи відшкодування майнової шкоди.

Сучасна судова практика свідчить, що найбільші труднощі виникають не стільки під час визначення розміру збитків, скільки при встановленні юридичних підстав для їх відшкодування. Суд повинен перевірити наявність усіх юридично значущих елементів відповідальності: порушення суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, протиправної поведінки, факту завдання майнової шкоди, причинного зв'язку між поведінкою заподіювача та негативними наслідками, вини (якщо вона є необхідною умовою відповідальності) або інших передбачених законом підстав для покладення обов'язку відшкодувати шкоду. Відсутність хоча б одного із необхідних елементів може бути підставою для відмови у задоволенні позову, якщо законом не встановлено інший режим відповідальності.

Особливої актуальності ця проблематика набула в умовах розвитку правових позицій Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, які сформували сучасні підходи до застосування норм цивільного, господарського, земельного, трудового та адміністративного законодавства у спорах про відшкодування майнової шкоди. Значний вплив на формування національної практики має також практика

Європейського суду з прав людини, яка розкриває зміст принципів верховенства права, ефективного судового захисту, справедливого балансу між приватними та публічними інтересами, а також права на мирне володіння майном.

Окремої уваги заслуговує процес доказування. Саме належність, допустимість, достовірність і достатність доказів визначають можливість суду встановити фактичні обставини справи та дійти обґрунтованого висновку про наявність або відсутність підстав для задоволення позову. Водночас важливе значення мають правильний розподіл доказового тягаря між сторонами, дотримання принципів змагальності та диспозитивності, а також належне мотивування судового рішення.

Метою цієї монографії є комплексне дослідження правових підстав, необхідних для формування висновку суду про наявність підстав для відшкодування майнової шкоди, узагальнення законодавства, правових позицій Верховного Суду та практики Європейського суду з прав людини, а також вироблення практичних рекомендацій щодо правильного застосування норм матеріального і процесуального права.

Для досягнення цієї мети у книзі поставлено такі основні завдання: проаналізувати нормативно-правові засади відшкодування майнової шкоди;

дослідити юридичний склад цивільно-правової відповідальності; розкрити зміст кожної з необхідних умов виникнення обов'язку відшкодувати шкоду;

систематизувати правові позиції Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду;

узагальнити практику Європейського суду з прав людини щодо захисту майнових прав;

визначити особливості доказування у справах про відшкодування майнової шкоди;

проаналізувати типові помилки сторін та судів і запропонувати практичні шляхи їх уникнення;

сформувати алгоритми підготовки процесуальних документів та побудови ефективної правової позиції.

Наукова новизна видання полягає у комплексному поєднанні норм матеріального права, процесуальних механізмів доказування та су-

часної судової практики. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між юридичними фактами, доказами та мотивувальною частиною судового рішення, що дозволяє зрозуміти логіку судового висновку щодо наявності підстав для покладення обов'язку з відшкодування майнової шкоди.

Практична цінність монографії полягає в тому, що вона містить систематизовані алгоритми правового аналізу, практичні рекомендації, схеми, таблиці, чеклісти, приклади судових рішень і правові висновки Верховного Суду, які можуть бути використані суддями, адвокатами, прокурорами, юрисконсультами, експертами, нотаріусами, науковцями, викладачами, студентами юридичних факультетів та всіма, хто здійснює професійну діяльність у сфері захисту майнових прав.

Автор сподівається, що це видання сприятиме правильному й однаковому застосуванню норм права, підвищенню якості судового розгляду справ про відшкодування майнової шкоди, формуванню єдиної судової практики та зміцненню принципу верховенства права в Україні.

Зміст

Передмова	3
Вступ	5
 Розділ I	
ПРАВОВА ПРИРОДА МАЙНОВОЇ ШКОДИ	8
Розділ II	
НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ	42
Розділ III	
ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	64
Розділ IV	
ДОКАЗУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ	86
Розділ V	
ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК	120
Розділ VI	
ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ	154
Розділ VII	
СУДОВА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ	188
Розділ VIII	
ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	232
Розділ IX	
СУДОВІ РІШЕННЯ	252
Розділ X	
ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ	276
Розділ XI	
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ	562
Розділ XII	
ПРАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ	986
Розділ XIII	
ТИПОВІ ПОМИЛКИ	1035
 Список використаних джерел	1059

Виробничо-практичне і наукове видання

Гайворонський Руслан Володимирович

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ
ДЛЯ ВИСНОВКУ СУДУ
ПРО НАЯВНІСТЬ ПІДСТАВ
ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ
ШКОДИ**

**Законодавство, практика Верховного Суду,
практика ЄСПЛ і науково-практичний коментар**

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 14.08.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 62. Обл.-вид. арк. 43. Тираж 100 пр. Зам. № 738

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (097) 445-07-79
Вебсайт: <https://promart.in.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025

Перейти на сайт →